

О. К. БЕЗПОЯСКО
ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ТРАДИЦІЇ В СЛОВОТВОРІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ

Словесно-художня творчість Т. Г. Шевченка завершила процес формування української літературної мови на народній, національній основі і започаткувала новий етап її розвитку і вдосконалення з використанням усіх багатогранних можливостей і застосуванням їх у практиці суспільного життя. Це стосується й іншомовної інтернаціональної лексики.

Інтернаціональна лексика Т. Шевченка, що в переважній більшості складається з греко-латинських запозичень, не має того широкого розмаїття понять та виразів, притаманних власне українській лексиці поета. Однак іншомовні слова можна віднести до тих життєздатних елементів, які, поєднуючись з живим бурхливим і сяючим океаном народної мови, витворювали і зміцнювали нову літературну українську мову. Використання інтернаціоналізмів як засобу мовного вираження заклало підвалини майбутніх стилів української мови, зокрема наукового, офіційно-ділового та публіцистичного.

Іншомовні слова в творчості Т. Шевченка відіграли важливу роль, певним чином активізувавши конструктивно-словотворчі засоби мови. Від Т. Г. Шевченка і до наших днів цей шар словникового фонду мови постійно поповнювався, зазнавав семантичних, фонетичних, морфологічних змін, збагачуючи тим самим виражальні й словотворчі можливості української мови, що виявилось у збільшенні кількості запозичень з іншомовними афіксами і подальшому вживанні цих афіксів як словотворчих морфем. В результаті однакові за будовою іншомовні лексеми почали групуватися у словотвірні типи.

Окремі запозичення, представлені в лексиці поета, засвідчили можливість існування і потребу в іншомовних словах для української мови. Це полегшило в майбутньому появу нових типів словотворення. Започатковані при формуванні національної мови, словотвірні типи з часом стали продуктивними, а поступове збільшення кількості інтернаціональних лексем залучило до словотворчого процесу слова іншої семантики, але з тим же афіксом. Останнє зумовило появу різних структурно-семантичних груп слів.

У мові Шевченка зафіксоване одне слово *аквареліст* на позначення художника, який малює акварелі, утворене за допомогою інтернаціонального суфікса *-іст* від лексеми *акварель*: «Тільки кисті уміючи треба вибрати... Тут треба маляра *аквареліста*» (I, 8)¹. Згодом до цього одиничного найменування приєдналися інші, утворені подібним шляхом. Отже, виник тип словотворення, який з подальшим розвитком суспільства ставав продуктивним, і як наслідок, з'явився ряд лексем, де похідні основи вказували на жанр мистецтва, в якому спеціалізується та чи інша особа: *офортист, орнаментист, монументаліст, станковіст* і т. ін.

Розширення конструктивно-словотворчих засобів мови можна простежити і на лексемі *бандурист*. Це слово, утворене від назви музичного інструмента, було відоме ще у XVIII ст. З мови простого народу воно перейшло у мову Т. Шевченка, а у літературній українській мові послужило зразком для творення назв виконавців за музичним інструментом.

Активізація словотворчих можливостей спостерігається і серед прикметників. У Т. Шевченка є, наприклад, субстантивовані прикметники *офіціальний*: «Я там писав, що незабаром вирвуся із цієї каторги і приїду до тебе в гості, але ще й досі нема нічого *офіціального*» (II, 44). Він дав поштовх до появи цілого ряду запозичень або утворень на ґрунті сучасної української мови, напр.: *фундаментальний, сакраментальний, матеріальний, бронхіальний, регіональний, континентальний*.

Простежується також у творчості Кобзаря і майбутня активізація утворення прикметників на *-н(ий)* від основ іншомовного походження: напр.: *акварельний, скульптурний, цензурний, літературний, медичинський* (сучасне *медичний*). Зараз подібні прикметники не мають обмежень як щодо утворення, так і щодо вживання.

Такі похідні, де поєднується основа іншомовного походження і національний афікс,

¹ Приклади наводяться за «Словником мови Шевченка» (К.: Наук. думка, 1964, т. 1-2). Тут і далі у дужках вказано том і сторінку.

свідчать про відповідний ступінь освоєння мовою запозичених слів. Хоча в творчості Т. Шевченка представлені в основному окремі елементи публіцистичного і наукового стилів і немає даних, які стосувалися б технічної термінології, однак ці освоєні відіменні прикметники фіксують взаємодію національних та інтернаціональних елементів, що згодом у мові періоду науково-технічного прогресу набуде широкого розмаху. Останнє повною мірою стосується й іншомовних суфіксів дієслів.

Словотвірні типи із суфіксами -іровати/-ировати (сучасне -ірувати/-ирувати), -овати (сучасне -увати/-ювати) У мові Т. Шевченка представлені кількома словами: «Я зроблю рисунок і пошлю в Париж *літографіровать*» (I, 376); «Продать він землі тієї неволєн, а *законтрактовать* на 25 літ волєн» (I, 249). Мала кількість іншомовних дієслів з названими суфіксами не вичерпує всіх подібних лексем того періоду. Але для нас важливим є сам факт існування їх у мові. Сучасний високий рівень продуктивності словотвірних типів на -ірувати/-ирувати, -увати/-ювати свідчить про активізацію словотворчих можливостей, закладених ще в творчості Т. Г. Шевченка.

Аналіз лексичної та словотвірної системи греко-латинських запозичень дає можливість простежити, як збагачувалися окремі лексико-семантичні групи інтернаціоналізмів, які словотвірні типи, започатковані Т. Шевченком, виявилися продуктивними, як змінилася семантика окремих слів.